

Prof. zw. dr hab. Krzysztof Skotnicki
Centrum Studiów Wyborczych UŁ
Katedra Prawa Konstytucyjnego UŁ
Zakład Prawa Konstytucyjnego Porównawczego UŁ

Ocena dorobku naukowego, rozprawy habilitacyjnej
Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej
Studium z zakresu prawa konstytucyjnego
(Warszawa 2015)
i aktywności naukowej
dra Jacka Zaleśnego
w związku z wystąpieniem przez niego z wnioskiem
o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk prawnych, w dyscyplinie prawo

I. Uwagi wstępne

Dr Jacek Zaleśny jest osobą dobrze znaną w środowiskach naukowych tak prawników konstytucjonalistów jak i politologów. Decyduje o tym jego znaczna aktywność naukowa. Przejawia się ona przede wszystkim w liczny oryginalnych, bardzo interesujących z uwagi na podejmowaną tematykę oraz zróżnicowanych co do formy publikacjach, jak i w udziale w znaczących zespołach badawczych podejmujących istotną problematykę badawczą oraz w ważnych krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych, w trakcie których nie ogranicza się jedynie do biernego obserwowania przebiegu debat, lecz bierze w nich żywy udział jako referent bądź dyskutant. Na tej podstawie można też powiedzieć, że dysponuję szeroką i ugruntowaną wiedzą, dojrzałością badawczą oraz widoczną rozwagą w wypowiedziach sądach. Jego badania nad ustrojami państw bardzo umiejętnie łączą przy tym w sobie analizę prawniczą i politologiczną, dowodząc zarazem jak płynna i szeroka jest granica między tymi naukami. Sama egzegeza norm prawnych czyni bowiem badania jedynie formalnymi i prowadzącymi często do fałszywych wniosków. Skoncentrowanie się natomiast wyłącznie na opisie i ocenie sprawowania władzy bez osadzenia w ramach przepisów nie pozwala na właściwe przedstawienie i zrozumienie tego czym jest sprawowanie władzy. Dopiero ich połączenie pozwala na pełne poznanie mechanizmu rządzenia.

Habilitant należy do niewielkie grupy osób ze swojego pokolenia, która zna język rosyjski i potrafi to z dużym pożytkiem wykorzystać w pracy naukowej.

Wszystko to pozwala stwierdzić, że złożenia przez dra Jacka Zaleśnego wniosku o wszczęcia procedury habilitacyjnej nie zaskakuje i można było tego oczekiwać.

II. Ocena dorobku naukowego

Dorobek naukowy dra Jacka Zaleśnego jest wyjątkowo bogaty, a również – co wielce znaczące w przypadku oceny dokonywanej w procedurze habilitacyjnej – zróżnicowany i to zarówno co do podejmowanej problematyki, jak i form wypowiedzi. Łączna liczba publikacji wynosząca 120 pozycji (w tym 110 po obronie pracy doktorskiej), na którą składa się 6 przygotowanych samodzielnie książek (w tym stanowiąca podstawę ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego), 53 rozdziały bądź artykułów w pracach zbiorowych (w tym 5 w publikacjach zagranicznych), 28 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 7 w czasopismach zagranicznych), 14 recenzji naukowych oraz 6 haseł encyklopedycznych, to znacznie więcej niż wykazują niektóre osoby, które ubiegają się o tytuł naukowy profesora. A trzeba także podkreślić, że jest on również redaktorem bądź współredaktorem 14 publikacji naukowych, co dowodzi jego ważnej umiejętności gromadzenia i kierowania zespołami autorskimi. Jedynej formy wypowiedzi, której nie odnajdujemy w dorobku Habilitanta, jest glosa. Z jednej strony można to tłumaczyć jego politologicznym a nie prawniczym wykształceniem, ale w przypadku wystąpienia o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych, w dyscyplinie prawo należy żałować, że nie pokusił się o próbę zmierzenia się z tą formą, zwłaszcza że wiele jego publikacji ma wyraźnie prawniczy charakter. Trzeba też podkreślić, że kilkanaście jego publikacji zostało opublikowanych za granicą i że są to publikacje w języku rosyjskim oraz angielskim.

Przy ocenie dorobku naukowego dra Jacka Zaleśnego przede wszystkim uwagę zwracają dwie jego monografie z 2004 r. poświęcone odpowiedzialności konstytucyjnej. Powstały one na bazie rozprawy doktorskiej obronionej na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego i są niewątpliwie najpoważniejszymi polskimi opracowaniami na ten temat. Jedna z nich – *Odpowiedzialność konstytucyjna w prawie polskim okresu transformacji ustrojowej* (wyd. Adam Marszałek) – ma przy tym zdecydowanie prawniczy charakter, druga – *Odpowiedzialność konstytucyjna. Praktyka III RP* (Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR) – ma natomiast istotny walor politologiczny i historyczny, gdyż stanowi analizę praktyki ustrojowej. Problematyce odpowiedzialności konstytucyjnej Habilitant poświęcił również kilkanaście artykułów bądź rozdziałów w książkach. Z jednej

strony były one poświęcone tej instytucji w innych państwach i jej porównaniu (np. *Odpowiedzialność konstytucyjna w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] red. T. Mołdawa, *Zagadnienia konstytucyjne krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2003). Z drugiej strony były to analizy prawnicze, wśród których przede wszystkim chciałbym wskazać na dwa opracowania: *Charakter prawny Trybunału Stanu. Zagadnienia wybrane*, „Przegląd Sejmowy 2007, nr 7-8 oraz *Status prawnoustrojowy sędziego Trybunału Stanu*, [w:] red. A. Szmyt, *Trzecia władza. Sądy i Trybunały w Polsce*, Gdańsk 2008).

Z nazwiskiem dra Jacka Zaleśnego środowisko naukowe zetknęło się jednak już wcześniej, gdyż w 1999 r. w serii „Studia nad Polityką” została opublikowana książka *Partycypacja głowy państwa w ostatnich etapach procesu legislacyjnego*. Praca ta zwraca uwagę z dwóch powodów. Po pierwsze, jest to opublikowana praca magisterska, co nie jest przecież częste nawet w sytuacji jej wyróżnienia podczas obrony. Po drugie, jest to przede wszystkim bardzo wnikliwa analiza zagadnienia, które do tamtej pory nie było poddane szerszej analizie, zaś praca ta do dzisiaj pozostaje najobszerniejszym omówieniem tej problematyki.

Problematyka polska przewija się w badaniach Habilitanta cały czas, chociaż w tym przypadku trudniej jest wskazać wąskie zagadnienie wiodące. Z uwagi na swoje zainteresowania przede wszystkim chciałbym wskazać na opracowania poświęcone finansowaniu parlamentarnej i prezydenckiej kampanii wyborczych, w tym w szczególności artykuł *Finansowanie kampanii wyborczej w wyborach parlamentarnych. Regulacje prawne i ich stosowanie* („Ius Novum” 2011, nr 4). Na uwagę zasługują następnie wyniki badań nad parlamentarnym mandatem przedstawicielskim. Były one prowadzone w zespole kierowanym przez prof. dr hab. Marię Kruk, a ich zwieńczeniem jest znaczący udział dra Jacka Zaleśnego w powstałej pod jej redakcją monografii *Mandat przedstawicielski w teorii, prawie i praktyce poselskiej* (Warszawa 2013). Podkreślenia wymagają następnie dwa opracowania poświęcone interpelacji. Wiele artykułów czy rozdziałów w monografiach Habilitant poświęcił również różnym instytucjom ochrony prawnej. W tym przypadku przede wszystkim wskazać należy na monografię, której jest współautorem (z P. Szustakiewiczem) *Organy pomocy prawnej* (Warszawa 2009). Odnotować należy również jego badania nad zasadą prawidłowej legislacji.

W dorobku naukowym dra Jacka Zaleśnego znaczące miejsce, stanowiące wyraźny osobny obszar jego zainteresowań, zajmują prace poświęcone ustrojowi Federacji Rosyjskiej oraz innych państw byłego Związku Radzieckiego. Niewątpliwym ich zwieńczeniem jest rozprawa habilitacyjna poświęcona relacjom pomiędzy Dumą Państwową a Rządem, do której odniosę się oddzielnie i szerzej w dalszym fragmencie recenzji. Liczba opracowań z tego zakresu obejmuje ponad 30 pozycji, co czyni Autora jednym z najlepszych obecnie polskich znawców systemów

konstytucyjnych państw tamtego obszaru geograficznego. Za najważniejsze osiągnięcia z tego zakresu wskazać oczywiście należy dwie książki, które ukazały się w Wydawnictwie Sejmowym w ważnej serii wydawniczej „Systemy konstytucyjne państw Świata”; były one poświęcone Białorusi (Warszawa 2011) oraz Azerbejdżanowi (2013). Wiele publikacji, co widać dopiero obecnie, stanowi przy tym podbudowę dla książki habilitacyjnej i jest wcześniejszym opublikowaniem wyników części przeprowadzonych badań. Nie traktuję tego jako zarzutu, gdyż pozwoliło to Habilitantowi na szersze omówienie tych wybranych zagadnień, co w monografii z oczywistych względów w takim zakresie nie jest możliwe do uczynienia (np. *Współdziałanie rządu i prezydenta Federacji Rosyjskiej w realizacji inicjatywy ustawodawczej*, [w:] red. A. Kosecki, J. Wojnicki, *Przemiany w Europie Środkowo-Wschodniej. 20 lat doświadczeń*, Pułtusk 2011; *Udział Rządu Federacji Rosyjskiej w postępowaniu budżetowym – doświadczenia ostatniego dwudziestolecia*, [w:] red. A. Jach, *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i Świata. Część I: Federacja Rosyjska*, Kraków 2011; *Współdziałanie rządu federalnego i organów władzy podmiotów Federacji Rosyjskiej w realizacji inicjatywy ustawodawczej. Uwagi wprowadzające*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012, nr 1; *Ustawa ratyfikacyjna jako szczególna postać ustawy federalnej w Rosji*, [w:] red. R.M. Czarny, K. Spryszak, *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskiernii*, Toruń 2012); *Podział władzy w Federacji Rosyjskiej – między tradycją rodzimą a zachodnioeuropejską*, [w:] red. J. Jaskiernia, *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, Tom 3, Warszawa 2013).

Przedstawione omówienie dorobku naukowego dra Jacka Zaleśnego pozwala jednoznacznie stwierdzić, że jest on znaczący i przekracza ilościowe, a przede wszystkim jakościowe oczekiwania, jakie mają miejsce w przypadku występowania z wnioskiem o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

III. Ocena rozprawy habilitacyjnej

1. Ocena wyboru tematu

Poświęcenie rozprawy habilitacyjnej analizie prawnej, a w dużej mierze również politologicznej relacjom między Dumą Państwową i Rządem w Federacji Rosyjskiej zasługuje na pełną aprobatę z kilku względów. Po pierwsze, należy pamiętać, że po 1989 r. i rozpoczęciu w Polsce transformacji ustrojowej zainteresowanie ustrojami państwami Europy Wschodniej w badaniach szeroko rozumianych nauk społecznych w znacznej mierze zaniknęło, a każdym razie uległo znacznemu osłabieniu. Szczególnie widoczne jest to w przypadku prawa

konstytucyjnego. Jest jednak wiele argumentów przemawiających za tym, aby to zmienić, w tym przede wszystkim sąsiedztwo, przynależność do narodów słowiańskich, wiele elementów wspólnej czy zbliżonej historii, sytuacja międzynarodowa i wzajemne stosunki polityczne, kwestie współpracy gospodarczej i inne. Federacja Rosyjska graniczy z Polską, stale zmieniają się nasze relacje, jest też niezwykle istotnym rynkiem gospodarczym. Tymczasem wiedza na temat ustroju tego państwa jest niewielka. Po drugie, Duma Państwowa i Rząd to obok Prezydenta najważniejsze organy w państwie, poświęca im się jednak znacznie mniej uwagi niż głowie państwa. Po trzecie, podjęcie tematyki określonej w tytule książki pozwala na ukazanie stanu rosyjskiego piśmiennictwa naukowego i formułowanych poglądów tamtejszej doktryny. Jest bowiem wielce interesujące, jak wygląda to po okresie radzieckim, a więc czy nadal istnieje jedno obowiązujące i opisywane na różne sposoby stanowisko, czy też odradza się tam naukowa dyskusja. Po czwarte, należy pamiętać, że ustrój Federacji Rosyjskiej silnie wpływa na wiele państw Wspólnoty Niepodległych Państw, które wnikliwie analizują go i często (z różnym skutkiem) próbują przeszczepić niektóre z zastosowanych rozwiązań na swój grunt.

2. Źródła i literatura

Praca bazuje na licznych źródłach normatywnych i dokumentach urzędowych, orzecznictwie sądowym oraz wyjątkowo bogatej prawniczej i politologicznej literaturze, której zebranie i poddanie analizie wymagało nakładu pracy trudnego, a wręcz niemożliwego do oszacowania. Wykorzystane akty prawne różnej rangi oraz wyroki pozwalają na rekonstrukcję konstytucyjnego ustroju państwa, zaś przywoływane dokumenty ilustrują rzeczywisty jego obraz oraz podbudowują stawiane tezy. Użyta literatura przedmiotu daje natomiast znakomity przegląd stanu rosyjskiej nauki i tamtejszego piśmiennictwa; publikacje polskie lub w języku angielskim stanowią natomiast, co zrozumiałe, tylko niewielką część wykorzystanej bibliografii. Sytuacja ta niewątpliwie rodziła niebezpieczeństwo pozostawiania pod wyraźnym wpływem poglądów wypowiedzianych przez rosyjskich konstytucjonalistów i politologów, dr Jacek Zaleśny zdecydowanie jednak tego uniknął formułując własne stanowisko.

3. Język pracy i strona redakcyjna

Praca napisana jest bardzo dobrze pod względem językowym, w tym przede wszystkim, co należy podkreślić, nie budzi zastrzeżeń z uwagi na wymogi języka prawniczego. Wywody są jasne, precyzyjne i logiczne. Sprawia to, że pomimo dużej

złożoności omawianej tematyki, lektura pracy nie przysparza czytelnikowi problemów.

Uwag nie budzi również strona redakcyjna monografii. Kilka drobnych usterek, które dostrzegłem, nie obniża jej wysokiej oceny.

4. Struktura pracy

Struktura pracy nie budzi uwag. Konstrukcja ta jest typową dla analizy ustroju państw, w których przyjęty jest system trójpodziału władzy z systemem rządów parlamentarno-gabinetowy. Sprowadza się ona do tego, że po ogólnym scharakteryzowaniu istniejącego w państwie systemu rządów w kolejnych rozdziałach badaniu poddawane są poszczególne najważniejsze zagadnienia wynikające z celu i przedmiotu rozprawy, a więc najważniejsze relacje zachodzące między dwoma wskazanymi organami. Jest to układ w pełni właściwy również w sytuacji specyfiki ustroju Federacji Rosyjskiej zarówno ze względu na jej budowę wewnętrzną, jak i pozycję Prezydenta, która nie odpowiada innym znanym, a zwłaszcza modelowym rozwiązaniom.

Na pochwałę zasługuje również bardzo rozbudowana (co szczególnie widoczne jest w ostatnim rozdziale) systematyka wewnętrzna poszczególnych rozdziałów, która jest przemyślana i w pełni podporządkowana ogólnej konstrukcji pracy.

Podkreślenia wymaga również kończenie każdego rozdziału krótkim i wielce trafnym podsumowaniem, w którym dokonane jest przywołanie najważniejszych tez, jak i oceny rozważań tego fragmentu pracy.

Całość pracy uzupełniają, co zrozumiale, *Wprowadzenie* i *Zakończenie*.

5. Metodologia pracy

Dr Jacek Zaleśny w sposób bardzo umiejętny posługuje się w pracy kilkoma metodami badawczymi właściwymi dla badań prowadzonych tak przez prawników, jak i politologów. Z uwagi na cel wniosku, a więc nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo, należy podkreślić dobre posługiwanie się metodami dogmatyczno-prawną i prawno-porównawczą, jak i sięganie do metody historyczno-prawnej.

6. Ocena merytoryczna pracy i uwagi szczegółowe

Niewątpliwą zaletą pracy jest wyraźne określenie we *Wprowadzeniu* podstawowych zadań badawczych (s. 11) oraz hipotezy badawczej o ograniczonym wpływie Dumy Państwowej na Rząd (s. 13). W wielu znanych mi rozprawach autorzy

nie formułują tego w tak wyraźny i jasny sposób, co nie ułatwia ich lektury, jak i śledzenia i zrozumienia głównych elementów i najważniejszych tez wywodu.

Praca pozornie wykracza w niektórych fragmentach poza temat wąsko zakreślony w tytule i jest wręcz przedstawieniem relacji zachodzących pomiędzy władzą ustawodawczą (Zgromadzeniem Federalnym) i obu członami władzy wykonawczej – Prezydentem Federacji Rosyjskiej i Rządem Federacji Rosyjskiej. Szczególnie widoczne jest to w Rozdziale I, książki dra Jacka Zaleśnego, ale nie tylko, również w dwóch kolejnych. Dla całości rozważań jest to jednak niezbędne, gdyż bez tego nie jest możliwym zarówno przedstawienie, jak i przede wszystkim zrozumienie omawianego zagadnienia. Przyjęta w Federacji Rosyjskiej konstrukcja ustroju państwa i systemu rządów jest bowiem specyficzna i – jak słusznie zauważa Habilitant – stanowi rosyjski wkład w koncepcję podziału władzy (s. 23). Jej specyfika, jak słusznie podkreśla, polega na tym, że wyraźnie akcentowana zasada jedności władzy państwowej nie narusza zasady podziału władzy (s. 22). W konstrukcji tej szczególnie miejsce przypada Prezydentowi, który nie może być zakwalifikowany w ramach trójpodziału władzy (s. 33) i który zapewnia ową jedność. Ma dominującą pozycję ustrojową (s. 37) i stoi ponad pozostałymi organami i wyraźnie wpływa na ich działalność, przysługują mu bowiem rozbudowane kompetencje zarówno w stosunku do obu izb Zgromadzenia Federalnego i Rządu. Ma prawo stanowienia dekretów, których teoretyczne i rzeczywiste miejsce w systemie źródeł prawa jest dobrze w rozprawie wyjaśnione (s. 59-62), jego akty nie są kontrasygnowane i nie ponosi on odpowiedzialności politycznej, zaś prawna (złożenie z urzędu) jest tylko teoretyczna (s. 68). Prezydent nie jest klasyfikowany jako organ władzy wykonawczej, ale w rzeczywistości z uwagi na środki, którymi dysponuje, jest organem zwierzchnim wobec Rządu, który jest jego aparatem wykonawczym (s. 78); Prezydent nieformalnie kieruje Rządem (s. 49). W konsekwencji relacje między Dumą Państwową i Rządem opierają się „na zaufaniu deputowanych do Prezydenta jako faktycznego mentora Rządu i kreatora przez niego polityki, a przy tym *de facto* lider większości parlamentarnej” (s. 440). System ten nie odpowiada ani systemowi prezydenckiemu ani semi-prezydenckiemu, jest w pełni oryginalny i wychodzi poza skalę podziału władzy. Trzeba również pamiętać o praktyce, która czyni ten system niedemokratycznym (s. 77). Podział władzy pomiędzy Zgromadzenie Federalne i sądy, o którym stanowi Konstytucja, przewiduje wprowadzić instrumenty hamowania, nie można jednak mówić o ich równowadze (s. 24-25).

W ogólnych rozważaniach o ustroju Rosji brakuje mi jednak nieco szerszego odniesienia się do faktu, że jest to państwo federacyjne. Dr Jacek Zaleśny akcentuje wprowadzić ten fakt i wskazuje, że rodzi on problemy dla podziału kompetencji między federacją i jej podmiotami oraz poszczególnymi organami, ale nie rozwija go w zasługujący na to, moim zdaniem, sposób. A przecież jest to niesłychanie istotne dla

konstrukcji Zgromadzenia Federalnego, a w konsekwencji roli, jaką odgrywa druga izba – Rada Federacji – tak w realizacji funkcji ustawodawczej, jak i kontrolnej tego parlamentu. Przekłada się też na relacje parlamentu z Dumą Państwową. Bardzo widoczne jest to np. w przypadku konstrukcji komisji śledczej i przyjmowaniu jej sprawozdań (s. 402).

Jak już podkreślałem, rozprawa habilitacyjna łączy w sobie rozważania prawnicze z politologicznymi. I właśnie z uwagi na te drugie sądzę, że należało odnieść się do funkcjonowania mechanizmu rządu w latach 2008 – 2012, w którym Prezydentem był D. Miedwiediew, zaś premierem W. Putin. Na odmienności wynikające z innego składu partyjnego Dumy Państwowej uwaga jest natomiast w pracy zwracana w stopniu, w moim przekonaniu, wystarczającym.

Ostatnia moja zasadnicza uwaga odnosi się do użytych w tekście pojęć „wieloetniczny naród rosyjski” (s. 20, powtórzonym również na s. 220 i s. 323) i „wielonarodowy naród” (s. 22). Pomijając to, że zapewne ich desygnat jest ten sam, to dostrzegam w nich przede wszystkim sięganie do przeszłości i przypominanie koncepcji „narodu radzieckiego”. Zdecydowanie jestem zdania, iż powinny być one w pracy wyjaśnione. Chciałbym zwrócić również uwagę, że w kolejnym rozdziale pojawia się jeszcze inne pojęcie, a mianowicie „wielonarodowy lud Federacji Rosyjskiej” (s. 92), które wydaje się być najwłaściwsze, gdyż podkreśla zarazem wielonarodowość, jak i jedność suwerena.

Z uwagi na fakt, że dr Jacek Zaleśny jest z wykształcenia politologiem oraz że w dziedzinie politologia uzyskał stopień naukowy doktora, zaś wszczynając procedurę habilitacyjną wniósł o nadanie mu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo, jak i przez odwołanie się do tej prawa konstytucyjnego w podtytule książki, oceniając monografię zwracałem w szczególności uwagę na jej warstwę prawniczą i dokonywaną analizę przepisów Konstytucji oraz innych rosyjskich aktów normatywnych, jak i orzecznictwa Sądu Konstytucyjnego. W moim przekonaniu nie odbiegają one od analogicznych rozważań w innych pracach habilitacyjnych z zakresu prawa konstytucyjnego, zaś spojrzenie politologa i odwoływanie się do praktyki jedynie wzmacnia znaczenie czynionych ustaleń i formułowanych ocen. Wydaje się, że pomocne dla takiego rezultatu mogło być w tym przypadku prowadzenie przez Habilitanta zajęć dydaktycznych z prawa konstytucyjnego.

Tytułem przykładu chciałbym wskazać kilka takich udanych analiz prawniczych. W Rozdziale II, odnoszącym się do powoływania i odwoływania Rządu, są to rozważania o przepisach przewidujących, że Duma nie może być rozwiązana w ciągu roku od wyborów z jednoczesną sytuacją, kiedy Prezydent po ponownym uchwaleniu wotum nieufności dla Rządu w ciągu trzech miesięcy ma alternatywę zachowania – zdymisjonować rząd lub rozwiązać Dumę (s. 86). Podobnie jest z

analizą dwóch wyroków Sądu Konstytucyjnego. W pierwszym przesądza on o niemożności funkcjonowania rozwiązanej Dumy do czasu wyboru jej nowego składu (s. 91). Drugi natomiast jest znacznie bardziej dyskusyjny, co zasadnie podnosi dr Jacek Zalesny, iż Prezydent może trzykrotnie desygnować na przewodniczącego Rządu tę samą osobę (s. 93 i n.). Trudno nie zgodzić się z jego poglądem, iż gdyby po wyborach prezydenckich Duma odrzucała kandydatów desygnowanych przez niego na Przewodniczącego Rządu, to byłoby to podważanie wyniku tych wyborów (s. 100). Wielce interesujące są wreszcie rozważania o instytucjach wotum zaufania, odnowionego wotum zaufania czy wotum nieufności, przy czym w przypadku tego ostatniego jest to w istocie jedynie pewna konstrukcja teoretyczna (s. 113). Brak konstruktywnego wotum nieufności jest zrozumiałe, gdyż kłóciłoby się ono z rosyjskim systemem rządów i znaczeniem w nim Prezydenta (s. 114). Jak dalece funkcjonowanie państwa rosyjskiego odbiega natomiast od europejskich standardów dowodzi wreszcie pojawianie się wniosków o indywidualne wotum nieufności, które w konstytucji nie jest przewidziane (s. 127). Raczej trudne do wyjaśnienia, co Habilitant podnosi chyba w zbyt małym stopniu, jest przyjęcie w 1995 r. konstrukcji, w przypadku której w następstwie nieuchwalenia odnowionego wotum zaufania głosowane jest jeszcze wotum nieufności. W pełni należy natomiast podzielić jego konkluzję, że jest to rozwiązanie antyparlamentarne i wzmacniające Rząd (s. 133).

W Rozdziale III (jednym z dwóch najobszerniejszych), o udziale Rządu Federacji Rosyjskiej w procesie ustawodawczym, chciałbym szczególnie zaakcentować zawarte w tym fragmencie pracy rozważania poświęcone regulacjom prawnym: konstytucyjnej (np. s. 172 czy s. 178-182, gdzie wnikliwej ocenie poddany jest art. 104 Konstytucji, s. 229 i n. w kwestii obowiązku Rządu opracowania projektu ustawy w następstwie orzeczenia Sądu Konstytucyjnego o niekonstytucyjności ustawy), ustawowej oraz regulaminowej i rzecz idzie nie tylko o samą wykładnię przepisów prawa, ale również o dywagacje na temat relacji ustawy uchwalonej przez Dumę Państwową i jej regulaminu (s. 203 i konkluzja o ich równości materialnej). W pełni prawniczy charakter ma też bardzo obszerne (może nawet nazbyt obszerne) omówienie orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej z 29 listopada 2006 r. o niekonstytucyjności przepisów Regulaminu Rządu (s. 187-193). Cała procedura ustawodawcza jest wielce interesująca, że przykładowo wskażę na przywołany już etap przygotowania projektu ustawy (s. 159 i n.), w tym zerowe czytanie projektu ustawy w Rządzie (s. 164), rozbudowany katalog wymogów formalnych uzasadnienia (s. 175), udział pełnomocnych przedstawicieli Rządu i Prezydenta (s. 204) czy oświadczenia Dumy odnośnie do ustaw ratyfikacyjnych (s. 223). W moim przekonaniu należało jednak nieco szerzej odnieść się do kwestii postępowania mediacyjnego. Poświęcony temu podrozdział 3 jest, w moim przekonaniu, nazbyt lakoniczny (s. 214-216). W szczególności właśnie w tym etapie prac nad ustawą uwidacznia się

federacyjna struktura państwa oraz w konsekwencji budowa Rady Federacji, a stworzony mechanizm ma zabezpieczyć prawo podmiotów federacji do wywierania wpływu na treść podejmowanych ustaw. Szerszego wyjaśnienia, w moim przekonaniu, wymagało również, kontrolowanie przez Sąd Konstytucyjny projektów ustaw ratyfikacyjnych (s. 224). Z perspektywy politologicznej interesująca jest natomiast granica roku 2000 jako momentu, od którego wzrasta liczba projektów ustaw przedkładanych przez Rząd (s. 241). Podsumowanie rozważań tego rozdziału jest politologiczne.

Najkrótszy w książce jest Rozdział IV, w którym omówiona jest procedura uchwalania budżetu Federacji Rosyjskiej, jak i sytuacje, w których dojdzie do jego uchwalenia po początku roku budżetowego. Zasadnie, chociaż wychodzi to poza tytuł tego rozdziału, dr Jacek Zaleśny odnosi się również do procedury właściwej dla uchwalania ustaw odnoszących się do pozabudżetowych funduszy celowych, gdyż dzięki temu pełniej przedstawiona jest problematyka finansów publicznych Federacji Rosyjskiej (s. 275 – 276). W moim przekonaniu nieco szerzej można było odnieść się w tym rozdziale do ciekawej konstrukcji trzyletnich budżetów (s. 252) i to niezależnie od tego, że nie jest to tematem dysertacji. Na mocniejsze zaakcentowanie zasługują również prezydenckie orędzia budżetowe (s. 252), co dla relacji władzy wykonawczej z ustawodawczą i w ramach władzy wykonawczej ma przecież niezwykle ważne znaczenie teoretyczne i praktyczne. Wielce inspirujące wydaje się również przyjęcie w Federacji Rosyjskiej Kodeksu budżetowego.

Zbliżony w obszerności jest kolejny rozdział, który poświęcony jest kontroli Dumy Państwowej wykonania przez Rząd budżetu. Interesujące są w nim rozważania o charakterze Izby Obrachunkowej jako organie władzy pochodnej, gdyż pełni ona funkcję organu kontroli parlamentarnej (s. 298). To organ względnie, lecz nie absolutnie, samodzielny. Można jednak zastanawiać się, czy można mówić o jego niezależności, jak twierdzi Habilitant, skoro Duma Państwowa może odwołać Przewodniczącego Izby, jak i jej audytorów (s. 302). Dr Jacek Zaleśny dobrze krytykuje w nim kontrolę sprawowaną przez deputowanych, która jest partykularna, jak i przez komitety i komisje Dumy, która jest jedynie częściowa (s. 297). Zastanawia również, co słusznie podnosi dr Jacek Zaleśny, że Rząd nie ponosi w następstwie tej kontroli odpowiedzialności konstytucyjnej bądź karnej, zaś negatywna ocena Dumy nie rodzi na organach ochrony prawa obowiązku działania (s. 321).

W ostatnim Rozdziale (VI), który należy do najobszerniejszych, omówiona jest funkcja kontrolna Dumy Państwowej. Habilitant zasadnie zwraca uwagę, że nie ma ona bezpośredniego umocowania konstytucyjnego, lecz można ją wyprowadzić pośrednio z innych jej postanowień (s. 329). Jest to konsekwencja konfliktu Dumy z Prezydentem B. Jelcynem, co miało wpływ na opracowany przez niego projekt Konstytucji (s. 329 i 371). Wprost o uprawnieniach kontrolnych Dumy w stosunku do

Rządu stanowią dopiero liczne ustawy i Regulamin Dumy (s. 334). W moim przekonaniu, czego nie czyni jednak dr Jacek Zaleśny, należy zastanowić się, czy Regulamin jest w tym przypadku właściwym aktem normatywnym. Z prawniczego punktu widzenia, moim zdaniem, szczególną uwagę zwraca dokonana przez Autora monografii egzegeza pojęcia „poważne i masowe naruszenie konstytucyjnie gwarantowanych praw i wolności człowieka i obywatela” (s. 385), czy analiza przesłanek wyłączenia jawności przesłuchania publicznego (s. 402, chociaż mogły być przedstawione wcześniej). Wiele cennych prawniczo uwag zawartych jest też przy omawianiu poszczególnych form kontroli parlamentarnej. W tym przypadku rozważania te znacznie wzmacniają jednak przykłady z praktyki. Ciekawa jest też konstatacja, że pytania w Dumie mają cechy tradycyjnej interpelacji, która formalnie nie jest jednak wymieniana (s. 436).

Oceniając merytorycznie całość pracy muszę zwrócić wreszcie uwagę na bardzo dobre *Zakończenie*, które jest może nawet nazbyt syntetyczne jak na tak wnikliwe przedstawienie jednego z najbardziej kluczowych zagadnień w ustroju politycznym Federacji Rosyjskiej.

7. Wniosek końcowy odnośnie do monografii habilitacyjnej

Rozprawa habilitacyjna dra Jacka Zaleśnego *Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej Studium z zakresu prawa konstytucyjnego* to bardzo wartościowe opracowanie podejmujące problematykę, która nie była dotychczas omówiona w polskim piśmiennictwie naukowym. Wnosi ona istotny wkład do nauki prawa konstytucyjnego i politologii. Dowodzi dużej umiejętności Habilitanta samodzielnego prowadzenia badań.

Uważam dlatego, że nie ma przeszkód w nadaniu Panu doktorowi Jackowi Zaleśnemu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo.

IV. Ocena aktywności naukowej

Oceny aktywności naukowej dra Jacka Zaleśnego dokonałem już na początku recenzji. W tym miejscu jedynie uzupełnię, że wielokrotnie uczestniczył w krajowych i zagranicznych (w Rosji i na Słowacji) konferencjach naukowych, podczas których wygłosił ponad 10 referatów, w tym również w języku angielskim i w języku rosyjskim oraz wielokrotnie wypowiadał się podczas dyskusji. Znaczący, jak na osobę ubiegającą się o stopień naukowy doktora habilitowanego, jest również jego udział w realizowanych projektach badawczych. Realizacja pierwszego z nich pozwoliła mu na przygotowanie rozprawy doktorskiej. Później była to praca w większych zespołach,

przeważnie politologów, co pokazuje umiejętność habilitanta pracy w kolektywach autorskich. Z uwagi na treść wniosku podkreślenia wymaga dwukrotny udział Habilitanta w realizacji projektów badawczych, którymi kierowała prof. zw. dr hab. Maria Kruk, i które były projektami z zakresu prawa konstytucyjnego.

Aktywność naukowa dra Jacka Zaleśnego w pełni uzasadnia nadanie mu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo.

V. Ocena aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i innej pozanaukowej

Jako dydaktyk dr Jacek Zaleśny prowadzi wykłady, konwersatoria, ćwiczenia oraz seminaria licencjackie i magisterskie z kilku przedmiotów, w tym z prawa konstytucyjnego, ale również z ustroju państw współczesnych czy instytucji ochrony prawnej. W szczególności podkreślić należy również prowadzenie przez niego zajęć z prawa konstytucyjnego na aplikacji notarialnej. Znaczące jak na osobę ubiegającą się o stopień doktora habilitowanego są także liczby wypromowanych przez niego prac licencjackich (67) i magisterskich (29).

Zasługujący na uwagę jest następnie udział dra Jacka Zaleśnego w pracach komitetów redakcyjnych kilku czasopism naukowych („Studia Politologiczne”, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, „Novum”).

Dr Jacek Zaleśny jest członkiem kilku towarzystw naukowych, w tym Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego.

W ocenie pozanaukowej aktywności dra Jacka Zaleśnego wskazać należy jego współpracę z mediami, w tym z radiem i telewizją, gdzie pełni niesłychanie trudną rolę komentatora bieżących wydarzeń politycznych.

Wszystko to pozwala stwierdzić, że aktywność dydaktyczna, o organizacyjna i inna pozanaukowa jest znacznie większa niż oczekuje się tego od osoby ubiegającej się o nadanie jej stopnia naukowego doktora habilitowanego.

VI. Konkluzja

Konkludując recenzję, uważam, że dorobek naukowy dra Jacka Zaleśnego w pełni zasługuje na nadanie mu stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych, w dyscyplinie prawo. Przesądza o tym znaczący pod względem ilościowym, a przede wszystkim jakościowym dorobek naukowy, w którym podstawą ubiegania się o ten stopień naukowy jest monografia *Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego* (Warszawa 2015). Jest to pierwsze tak oryginalne, obszerne i bardzo dobrze udokumentowane

opracowanie tej problematyki nie tylko w literaturze polskiej. Uwzględnivszy, iż prowadzone analizy i rozważania w pełni odpowiadają wymogom stawianym pracom prawniczym, bez wątpienia można ją uznać za znaczny wkład w rozwój dyscypliny prawo w zakresie prawa konstytucyjnego. W moim przekonaniu taką samą konkluzję można by postawić w przypadku politologii. Biorąc ponadto pod uwagę osiągnięcia organizacyjne i dydaktyczne Habilitanta uważam, że spełnione są wszystkie warunki ustawowe, o których mowa w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84 ze zm.), a także rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165) i wystarczają one do przyjęcia jako podstawy przewodu habilitacyjnego w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie prawo. Wnoszę dlatego o dalsze procedowanie tego postępowania.

Łódź, 30 marca 2016 r.